

Právo na spravedlivý proces

Pojem a přehled

Spravedlnost v soudním rozhodování

- Spravedlivá aplikace hmotného práva
 - Není součástí práva na spravedlivý proces
- Spravedlivé řízení
 - Výlučně procesní obsah
 - Podstatou není právo na úspěch v řízení, ale zachování určitých zásad (dílčích oprávnění) garantovaných ústavním pořádkem

Prameny

- Čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod
 - Aplikuje se ve věcech týkajících se občanských práv a závazků nebo trestních obvinění (autonomní výklad)
 - Judikatura ESLP
- Čl. 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech
- Hlava pátá Listiny základních práv a svobod

Komponenty práva na spravedlivý proces

- Právo na přístup k soudu
- Právo na účinné prostředky nápravy
- Organizační principy
- Principy týkající se průběhu řízení
- Přiměřená délka řízení

Organizační principy

- Nezávislost soudu
- Nestrannost soudu
- Princip zákonného soudce (včetně zřízení soudu zákonem)
- Viz předchozí přednáška

Principy týkající se průběhu řízení

- Spravedlnost řízení (obecně)
- Princip plné jurisdikce
- Zásada rovnosti zbraní a zásady s ní související
- Právo být přítomen projednání vlastní věci (právo být slyšen)
- Princip kontradiktornosti
- Ústavně konformní průběh dokazování
- Veřejnost a ústnost jednání
- Zásady týkající se rozhodnutí soudu

Jednotlivé komponenty práva na spravedlivý proces

Právo na přístup k soudu

- Právo domáhat se ochrany svého práva u soudu
- Vztahuje se na
 - Žalobu
 - Opravné prostředky
 - Návrh na nařízení výkonu rozhodnutí
 - Ústavní stížnost
- Při interpretaci ustanovení upravujících přístup k soudu je nutno se vyhnout
 - Přílišnému formalismu (např. posuzování označení účastníků)
 - Přílišné pružnosti
- Preference výkladu ve prospěch výkonu práva

Právo na přístup k soudu - omezení

- Omezení (lhůty, povinné zastoupení, soudní poplatky, zálohy, jistoty apod.) jsou přípustná pouze:
 - Nezasahují-li samotnou podstatu práva na přístup k soudu
 - Sledují-li legitimní cíl
 - Zachovávají-li přiměřený poměr mezi cílem a použitými prostředky
- Zákaz odepření spravedlnosti (*denegatio iustitiae*)
- K zachování práva na přístup soudu slouží např. osvobození od soudního poplatku, bezplatné zastoupení advokátem

Právo na účinné prostředky nápravy

- Čl. 13 Úmluvy: každý má právo na účinné prostředky nápravy před vnitrostátním orgánem v případě porušení práv garantovaných Úmluvou
 - Musí jít o účinné prostředky v právu i praxi (např. náhrada nemajetkové újmy za porušení čl. 2 a 3)
- ÚS: jednostranné zvyšování nájemného v bytech s regulovaným nájemným

Spravedlnost řízení (obecně)

- Vždy se posuzuje, zda řízení bylo jako celek spravedlivé a zda v něm byly respektovány principy práva na spravedlivý proces
- Především je vyloučena
 - Svévole (např. nerespektování kogentní normy)
 - Přepjatý formalismus

Princip plné jurisdikce

- Rozhodnutí správních orgánů o občanských právech či závazcích nebo o trestních obviněních musí být přezkoumatelná soudy s plnou jurisdikcí
- Plná jurisdikce:
 - Přezkum rozhodnutí po právní i skutkové stránce
 - Možnost provádět dokazování
 - Moderace výše pokuty
- Část pátá OSŘ, správní soudnictví

Princip rovnosti zbraní

- Každá ze sporných stran musí mít přiměřenou možnost přednést svou záležitost za podmínek, které ji nestaví do **podstatné nevýhody** vůči protivníkovi
- § 18 odst. 1 OSŘ – stejné možnosti uplatnění práv
- Soud kupř. nemůže
 - Předvolat k jednání jenom jednu stranu
 - Nepřevzít podání učiněné jednou stranou
 - Nedoručit odvolacímu odpůrci odvolání proti procesnímu rozhodnutí (srov. § 210 odst. 1 OSŘ)
 - Rozlišovat mezi FO a PO z hlediska osvobození od SoP

Právo na právní pomoc

- Každý má právo na právní pomoc v řízení před soudy (i jinými orgány)
- Nemajetnost nesmí být překážkou přístupu ke spravedlnosti
- Ustanovení zástupce účastníku splňujícímu předpoklady osvobození od SoP (§ 30 OSŘ)

Právo na tlumočníka

- Každý účastník má právo jednat před soudem ve své mateřštině a soud je povinen ustanovit mu tlumočníka
 - Účastník musí dění před soudem rozumět
 - Iniciativa je na účastníku řízení
- Sporné, zda právo na tlumočníka se vztahuje pouze na **ústní jednání**, nebo i na **písemný styk** soudu s účastníkem; ÚS z čl. 37 odst. 4 Listiny dovedil užší výklad (Pl. ÚS – st. 20/05)

Právo být přítomen projednání vlastní věci (právo být slyšen)

- Každý účastník řízení má právo být osobně přítomen, bez ohledu na to, zda jeho přítomnost bude mít vliv na obsah rozhodnutí
- Je předpokladem realizace dalších procesních práv
- Předvolání k jednání nutno doručovat nejen zástupci, ale i účastníku
- Výjimkou je rozhodování v nepřítomnosti účastníka (§ 101 odst. 3 OSŘ)

Princip kontradiktornosti

■ Účastník řízení

- musí mít příležitost předložit každý důkaz nutný k tomu, aby prokázal své nároky
- musí být seznámen s každým důkazem nebo stanoviskem, jejichž účelem je ovlivnit rozhodování soudu
- musí mít možnost se k těmto důkazům nebo stanoviskům vyjádřit

Ústavně konformní průběh dokazování

- V rozporu s právem na spravedlivý proces jsou zejména případy
 - Důkazů získaných a použitých **nezákonně**
 - **Opomenutých** důkazů
 - Nevypořádání se s důkazními návrhy
 - Nehodnocení provedených důkazů
 - **Svévolného hodnocení** důkazů

K důkazním návrhům

- Soud není povinen vyhovět všem důkazním návrhům účastníků
- Nevyhovění návrhu však může zásadně odůvodnit pouze tím, že
 - Tvrzená skutečnost není pro věc rozhodná
 - Důkaz není způsobilý ověřit ani vyvrátit dokazovanou skutečnost
 - Nadbytečnost důkazu

Veřejnost jednání

- Význam
 - Ochrana před kabinetní justicí
 - Prostředek udržování důvěry veřejnosti v soudy
- K projednání věci je nutno zásadně nařídít jednání, jehož se bude moci účastnit i veřejnost
 - Postačí, proběhlo-li veřejné jednání v prvním stupni; odvolací a dovolací řízení pak může být neveřejné, odpovídá-li to jeho charakteru (např. posuzování pouze právních a nikoliv skutkových otázek)
- Účastník se může práva na veřejné projednání vzdát

Veřejnost jednání - výjimky

- Úmluva:
 - Mravnost
 - Veřejný pořádek nebo národní bezpečnost v demokratické společnosti
 - Zájmy nezletilých
 - Ochrana soukromého života účastníků
 - V rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, mohla být veřejnost na újmu zájmům spravedlnosti
- OSŘ § 116

Veřejné vyhlášení rozsudku

- Rozsudek se vyhláší vždy veřejně, i kdyby byl vynesena bez nařízení jednání nebo i kdyby byla veřejnost vyloučena
- Judikatura ESLP rozumí veřejným vyhlášením i uložení rozsudku v kanceláři soudu, kde je přístupný komukoliv
- Srov. § 49 odst. 11 SŘS

Odůvodnění rozhodnutí

- Rozhodnutí soudu musí být odůvodněno
- Nepožaduje se, aby se detailně vypořádalo s každým argumentem
- Rozsah odůvodnění závisí na povaze rozhodnutí
 - Např. v rozsudku se musí vypořádat se vším, co v řízení vyšlo najevo, včetně základní argumentace účastníků
 - Usnesení o odmítnutí dovolání podle § 237 odst. 1 písm. c) OSŘ stačí odůvodnit jenom velmi stručně
 - Některá usnesení není třeba odůvodňovat vůbec (§ 169 odst. 2 OSŘ)

Předvídatelnost rozhodnutí

- Rozhodnutí nesmí být pro účastníky s ohledem na stav řízení překvapivé
- Má-li soud odlišný právní názor, musí jej stranám předestřít a umožnit jim doplnit svá tvrzení a důkazní návrhy
- Srov. § 118a OSŘ
- Problematická judikatura ÚS k zásadě dvouinstančnosti
 - Za porušení této zásady se dokonce považuje i potvrzení rozsudku I. stupně z jiného důvodu! (I. ÚS 122/05)

Přiměřená délka řízení

- Předcházelo-li správní řízení, počítá se lhůta od jeho zahájení
- Do celkové délky se započítává i řízení o ústavní stížnosti, i exekuce
- Kritéria
 - Složitost případu
 - Chování stěžovatele
 - Postup soudu
 - Význam předmětu řízení pro navrhovatele

Vnitrostátní prostředky nápravy průtahů v řízení

- Tzv. hierarchická stížnost na průtahy k předsedovi soudu podle § 164 ZSS
- Návrh na určení lhůty k provedení procesního úkonu (§ 174a ZSS)
- Přiměřené zadostiučinění (§ 31a z. č. 82/1998 Sb.)
 - V penězích
 - Konstatování porušení práva

Literatura

- HUBÁLKOVÁ, E. Přehled judikatury Evropského soudu pro lidská práva. Právo na spravedlivé řízení a další procesní práva. Praha : ASPI, 2006